

mácí půdě nám citelně chybí institucionální i odborně personální zázemí pro výzkum, ale následně také pro organizování důležitých setkání v oblasti teorie, metodologie i historie kulturního dědictví a památkové péče. Opakovaně musíme konstatovat, že po odborné stránce je to v rozporu s terénní praxí památkové péče, která má u nás minimálně vysoký evropský standard. V dané oblasti nám chybí výzkumné osobnosti s mezinárodním rozhledem, kontakty, projekty, vědecké vzdělávání a nejspíše i zájem. Jazyková bariéra části domácích odborníků není právě nejlepší vizitkou pro vstup do mezinárodních debat o problémech památkové péče. Existenci institucí, jako je Mezinárodní centrum kultury v Krakově, projektů jako Smart Value Boguslava Szmygina z lublinské univerzity nebo mezinárodních studií jako Heritage Conservation and Site Management na univerzitě v Chotěbuzi atd. můžeme srovnatelným sousedům jen závidět. Na druhou stranu jsme na domácích nezávislých akcích ušetření nepochopitelné nezbytnosti oficiálního reprezentování, politizování, odkazování a přizpůsobování se EU a jejím projektům,²⁵ které je patrné např. v činnosti krakovského centra a zvláště jasně vynikne ve srovnání s konferencí ACHS.

Z hlediska regionálního nebo i kulturně-historického nenaplnily ani pražská, ani krakovská konference zcela deklarovaný úmysl postihnout střeoevropskou specifitu v péči o kulturní dědictví. Řešení opodstatněných otázek osobitosti střeoevropské kultury a jejího odrazu v péči o kulturní dědictví nebo vlivu rakousko-uherské tradice památkové péče na naši současnou oborovou teorii a praxi apod. ve výzkumu příliš nenajdeme. Navíc v České republice máme očividně velký problém vůbec sehnat referující ze sousedních zemí, Poláci se naopak snaží daný okruh partnerů rozšířit dokonce o mimoevropské.

Všechny konference také stavěly na odborném potenciálu akademického prostředí a výzkumu. Dá se říci, že ani na jedné z hodnocených konferencí nebyli nějak podstatněji zastoupeni profesionální památkáři. Nejsou to akce pro jejich zájmy, nebo nenacházejí vůli a schopnost uvědomit si význam výzkumných přesahů? Každopádně to platí pro české památkáře z NPÚ a jejich minimální zapojení do mezinárodního výzkumu. Zdá se, že jde o výzvu pro budoucí strategii výzkumu NPÚ. Naprosto neobhajitelné pro domácí vědecký diskurs je ovšem nedostatečné zabývání se výzkumem dějin památkové péče ze strany NPÚ (o teorii oboru ani nemluvě).

Odlišnost konference ACHS nebyla jen v jejím globálním měřítku, a tudíž velikosti a profesionálním zázemí, ale především v řešeném předmětu. CHS řeší heritage – kulturní dědictví – opravdu komplexně jako dědictví kultury. Krakovské centrum tomu není formálně vzdáleno, ale přeci jen pod heritage rozumí spíše památky a popřípadě s nimi související kontext. Pražská konference byla jednoznačně zaměřena na památky podléhající památkové péči. Tato skutečnost se plně odrazila v tematické pestrosti příspěvků a metodické různorodosti zprostředkovaných výzkumů.

Recenze vznikla v rámci výzkumné oblasti II. Dějiny památkové péče v českých zemích financované z institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje (IP DKRVO) poskytnuté NPÚ Ministerstvem kultury ČR.

Ing. arch. Vít JESENSKÝ, Ph.D.
jesensky.vit@npu.cz
NPÚ středních Čech

■ Poznámky

25 Malá ukázka řešení podporovaných EU je publikace Kulturní dědictví. Návod k (pou)žití, 2019. Dostupné z: https://www.kreativnieuropa.cz/wp-content/uploads/2019/03/Kulturni-dedictvi_Navod-k-pouziti_FIN.pdf, vyhledáno 5. 7. 2021.

Ke dvěma odborným akcím specialistů na zahradní umění a jeho památky v roce 2021

Čtrnácté pracovní jednání ORFIAN

V rámci zvyšování odborné kvalifikace zahradníků a specialistů na památky zahradního umění se uskutečnilo ve dnech 28.–30. 7. 2021 čtrnácté pracovní jednání ORFIAN (oranžerie–fíkovny–ananasovny) v Ústeckém a Plzeňském kraji. Cílem akce je předávání zkušeností z praxe získané při průzkumech, dokumentaci a obnově parků a staveb, které jsou součástí kulturního dědictví a dokládají dějiny zahradní kultury. Pracovní jednání připravila Dana Šestáková-Hladíková z NPÚ, ÚOP v Ústí nad Labem a také je, po konzultaci s Lenkou Křesadlovou, ředitelkou Metodického centra zahradní kultury (MCZH) NPÚ v Kroměříži, odborně a organizačně vedla. Jednání se zúčastnilo 27 pracovníků.

První den byla na programu návštěva klášterní zahrady v Oseku. Vedle stavebních objektů kláštera cisterciáků jde o vysoce hodnotné dědictví zahradního umění, které existuje od založení kláštera ve 12. století. Kromě středověkého prostoru rajskeho dvora uprostřed gotické křížové cesty je dochována i nejstarší Velká kuchyňská zahrada (založená roku 1661). V roce 1726 vznikla tzv. Opatská zahrada, následovaly Konventní a Noviciátní zahrada, které byly vybaveny zahradními pavilony, vodními nádržemi, fontánami, květinovými parterly a sochami. V průběhu 19. století byly parterly částečně přetvořeny v krajinářském duchu. Stavební objekty, axiální spojení a pohledy však zůstaly zachovány v barokní podobě. Počátkem 20. století se Opatská zahrada vrátila k formálnímu pravidelnému stylu s alejemi, letničkovými záhony a stříhanolistými stálezelenými keři. Oranžerie s fíkovnou zanikly a zbytky jsou zcela pohlceny bujnou náletovou zelení. I když je zahrada v havarijním stavu, nadchla svým geniem loci všechny účastníky. Stejně jako byly náročně obnoveny pernějštné zahrady, věříme, že i tato „klášterní perla“ se jednou znovu zaskví v plné kráse.

Následovala návštěva zámecké zahrady v Duchcově. Rozsáhlá barokní zahrada z první čtvrtiny 18. století ve francouzském stylu byla kdysi velice pozoruhodná. Po úpravách zámku byl následně upraven i rozsáhlý přírodní park. Navazující vedlejší část pozdějšího parku byla architektonicky ztvárněna jednopodlažním pavilonem v prodloužené příčné ose zahrady. K dvoustupňové fontáně se paprskovitě sbíhaly cesty lemované stromořadím. Po klasicistních

1

2

3

Obr. 1. Návštěva klášterní zahrady v Oseku v rámci setkání pracovní skupiny ORFIAN. Foto: Dagmar Fetterová, 2021.

Obr. 2. Diskuse nad plánovou dokumentací v zámecké zahradě v Duchcově v rámci pracovního jednání ORFIAN. Foto: Dagmar Fetterová, 2021.

Obr. 3. Děčín, Růžová zahrada se salou terrenou. Foto: Dagmar Fetterová, 2021.

úpravách pavilon sloužil jako bydlení zahradníka a byly k němu přistavěny skleníky pro okrasné rostliny. Na hlavní ose zámku, ukončené monumentální stavbou barokního hospitálu z let 1714–1728, byla rozvinuta skvělá symetricky uspořádaná zahradní kompozice, členěná okrasnými zídkami s fontánami, bazény, květinovými záhony, broderiemi a střihanými boskety. Většina parku s barokním hospitém byla zničena v letech 1956–1959 uhelnou těžbou. V 70. letech 20. století bylo poničené území rekultivováno a park v menším rozsahu obnoven. Byl postaven nový pavilon pro umístění vzácné Reinerovy fresky a soch z kaple hospitálu.

V Děčíně byly na programu následující přednášky:

- František Šuman, Muzeum Děčín – *Růžová zahrada v Děčíně, stavebněhistorický průzkum*
- Pavel Hušek, NPÚ, ÚOP v Ústí nad Labem – *Historické zahrady a parky severních Čech v mých vzpomínkách*
- Jarmila Skružná, Botanická zahrada Praha – *Výzkum klášterních zahrad v mezioborových souvislostech*
- Lucie Olivová, Masarykova univerzita Brno – *Okrasné zahradní stavby v Číně*
- Lenka Křesadlová, MCZK NPÚ v Kroměříži – *Stavby s orientální tematikou*

Druhý den účastníci zhlédli obnovené děčínské zámecké zahrady. Na jižní straně zámeckého svahu na místě někdejších vinic vznikla v první polovině 18. století okrasná barokní zahrada; na vrcholu zahrady byl v roce 1737 postaven čajový altán se sochařskou a malířskou výzdobou. Počátkem 19. století na zdejších terasách postupně vzniklo 8 vytápěných skleníků, dnes neexistujících. Zde pracoval slavný zahradník Franz Josst st. (1815–1862), který proslul především pěstováním exotických orchidejí a vodních rostlin.

Koncem 17. století byla založena Růžová zahrada vybavená sochami, kanálky s vodou a fontánami, kde působil významný pěstitel růží Franz Josst ml. (1846–1905). Počátkem 19. století byla část výzdoby zničena a po roce 1945 již nebyla zahrada udržována. Až na přelomu 50. a 60. let inicioval obnovu a zpřístupnění zahrady architekt Josef Studničný. V současné době probíhá rekonstrukce zahradního gloriolu. V sale terénu seznámil účastníky s historií Růžové zahrady architekt Tomáš Effler.

Přírodní krajinářská partie Mariánská louka vznikla v lužní poloze ohybu Labe na soutoku s Ploučnicí. Poslední úpravy provedl kolem roku 1885 zahradník Franz Josst ml. Park byl postupně rehabilitován.

V Muzeu Teplice proběhla odborná přednáška Jiřího Zajíce k historii zdejší zámecké zahrady. Benediktinský klášter v Teplicích byl založen v roce 1160. Následovala románská a renesanční fáze a v první polovině 18. století fáze barokní. Jižně od zámku byla založena francouzská zahrada obehnaná zdí. V okolí byly zřízeny *ferme ornée* (umělý statek), bludiště, bažantnice, oranžerie a fíkovna. Založeny byly dvě dvouřadé aleje, na konci postavena druhá grotta. V blízkosti východního křídla zámku postupně vznikly skleníky pro chladnomilné a exotické rostliny. Došlo i na úpravu ptačí voliéry. V roce 1732 byl vybudován Zahradní dům, 1760 došlo k barokní úpravě zahrady ve východním nádvoří. V další fázi, přírodně krajinářské, bylo dostavěno zámecké divadlo, v letech 1789–1810 vysázel zámecký zahradník A. Lagler do parku nové dřeviny (jírovec maďal, jinan dvoulaločný, platan východní aj.), v roce 1841 vznikl nový ostrov „Elisalex“ a roku 1848 byla zámecká zahrada otevřena veřejnosti a lázeňským hostům. V roce 1970 došlo k úpravám parku a ke změně cest v provedení asfaltu a betonu.

Zajímavá byla prohlídka teplické Botanické zahrady – nových skleníků a přilehlé venkovní zahrady. Botanická zahrada má význam výzkumný, vzdělávací a rekreační. Shromažďuje, udržuje a dokumentuje pestré sbírky rostlin z celého světa.

Třetí den se nesl ve znamení poznání alespoň malé části areálu parku v Krásném Dvoře. Rozsáhlý přírodně krajinářský park, téměř 100 ha velký, založil v letech 1783–1793 Jan Rudolf Černín s volnými travnatými plochami, které doplňuje množství romantických staveb, např. novogotický templ, čínský pavilon, vyhlídková věž, Panův templ jako antický chrámek s kaskádou vodopádů, gloriol se sloupovým řádem, obelisk a další. Rostou zde prastaré duby, buky, lípy, jírovce, platany, javory a olše. Mezi nejvýznamnější patří tzv. Goethův dub, jehož stáří se odhaduje na 1000 let. Krásný Dvůr patří mezi naše první, a tedy nejstarší romantické krajinářské parky.

Barokní zahrada u zámku byla vybudována na uměle navezeném terénu. Dochovala se zde krytá jízdná a oranžerie. Další oranžerie, jejíž vznik je odhadován na rok 1812, se dochovala již jen jako torzo. Zbyly pouze tři stěny a podezdívka jižní strany pod původním prosklením. Dle dochovaných nedatovaných a nesignovaných plánů šlo přesněji zřejmě o ananasovnu s prostorem pro pěstování zimního ovoce.

Posledním navštíveným areálem byl Manětín. Počátkem 19. století prošel zámecký park úpravami v přírodně krajinářském stylu, byl zřízen

4

5

6

Obr. 4. Velké florální objekty, které byly k zhlédnutí na semináři Aranžování květin v historickém interiéru/exteriéru. Foto: Dagmar Fetterová, 2021.

Obr. 5. Aranžované květiny v kapli svaté Kláry. Foto: Dagmar Fetterová, 2021.

Obr. 6. Rok osvěcenské šlechty, pocta hraběnce Walburze na zámku v Kuníně. Foto: Dagmar Fetterová, 2021.

rybníček, poustevna a altán na umělém vrchu. Okrasná zahrada s barokními prvky je vybavena bazénem se sousoším. Po požáru v roce 1712 byl renovován zámek i se zahradou. K roku 1734 je zmiňován vznik oranžerie, která měla původně zřejmě jinou podobu než dnes. Po roce 1948 došlo k devastaci těchto staveb, které dále nebyly využívány ani udržovány. Na základě archeologických průzkumů v roce 2019 bylo rozhodnuto, že stavba bude rekonstruována do podoby blízké baroknímu stavu. Kastelánovi zámku Karlu Maškovi se po dlouhých letech snažení podařilo v roce 2021 dokončit rekonstrukci oranžerie a její zpřístupnění. Obnova této zahradní stavby včetně restaurování části nástěnných barokních maleb byl velký počín a panu kastelánovi za to patří dík. Loňská expozice s názvem *Zahrady a zahradníci rodu Valdštejnů* měla velký úspěch mezi četnými návštěvníky. Pracovníci Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži připravili a instalovali novou výstavu na téma *Rok osvěcenské šlechty – stavby s orientální tematikou v historických zahradách a parcích v ČR*.

Poděkování patří řediteli NPÚ, ÚOP v Ústí nad Labem Petru Hrubému za umožnění časově náročné přípravy a Daně Šestákové-Hladíkové za samotné zorganizování akce, kterého se zhostila více než dobře. Vstřícnou spoluprací přispěla Lenka Křesadlová, ředitelka MCZK NPÚ v Kroměříži, a také emeritní ředitel NPÚ, ÚOP v Ústí nad Labem Pavel Hušek. Jindřich Koska umožnil prohlídky osekých klášterních zahrad. Díky patří i dalším odborným pracovníkům muzeí: Františku Šumanovi v Děčíně, Jindřichu Zajícovi v Teplicích a všem přednášejícím.

Opět jsme nahlédli do zázemí zajímavých objektů, mnohdy i nepřístupných (např. klášter v Oseku), a seznámili se s historickými souvislostmi i se současností. Získané poznatky odborní pracovníci zcela jistě uplatní na svých pracovištích.

Aranžování květin v historickém exteriéru

Jinou významnou akcí z oblasti zahradního umění byl již tradiční celostátní seminář *Aranžování květin v historickém interiéru/exteriéru* (8.–10. září 2021), který se uskutečnil tentokrát v poněkud jiném duchu i prostředí, než bylo dříve zvykem. Oproti minulým ročníkům byl letošní seminář odbornější, určený především studentům a absolventům zahradnických oborů. Pořadatelé byli Botanická zahrada hl. m. Prahy v Troji, florista Slávek Rabušic a Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně.

První den přivítal kolem 70 účastníků semi-

náře ředitel Botanické zahrady Bohumil Černý, s organizačními informacemi seznámili Petr Hošek a Slávek Rabušic a následovala prohlídka expozic Botanické zahrady, vinice sv. Kláry s barokní kaplí a viničního sklepa.

Následující den přednesli odborní pracovníci Botanické zahrady zajímavé přednášky (Václav Jůzko – *Příběh trojské botanické zahrady*, Petr Hanzelka – *Trvalky pro suchá stanoviště*, Zdeněk Hromada – *Praktické využití palem a sukulentů v prostředí památkových objektů*, Tomáš Vencálek – *Dendrologicko-pomologické zajímavosti lokality Praha-Troja* a Iveta Bulánková – *Kosatce a denivky ve sbírkách Botanické zahrady hl. m. Prahy*). Jiří Martínek a Slávek Rabušic představili projekt NAKI Zahradnické fakulty v Lednici „Metodika zaměřená na tvorbu a prezentaci aranžmá z rostlin v historických interiérech a postup jejich realizace v současnosti“. Rabušic dále informoval o mezinárodní soutěži v aranžování květin s názvem Brněnská růže, která se uskuteční ve vile Stiassni v Brně, a tematických květinových výstavách na hradech a zámcích (např. *Růže pro paní hraběnkou* na zámku v Kuníně). V odpoledních hodinách začala technická příprava na vlastní aranžování. Pracovníci Botanické zahrady se Slávkem Rabušicem měli dokonale připravený plán včetně rozmístění artefaktů a rostlin pro aranžování. Následný diskusní večer ve venkovním prostředí u skleníku Fata Morgana s ochutnávkou výborných trojských vín a noční prohlídka samotného tropického skleníku vedená ředitelem Bohumilem Černým neměly chybu.

Třetí den již probíhalo samotné aranžování podle předem stanovených skupin pod vedením zkušených lektorů. V bistro Botanická na talíři byly rozmístěny květinové vazby (aranžmá ze živých a sušených květin), v Japonské zahradě „variace na umění Dálného východu“, v Ornametální zahradě „velké florální objekty“, v kapli svaté Kláry „klasické barokní dekorace“, ve Svatebním altánu „umělé květy jako živé“, v okolí viničního domku a vinařského lisu „podzimní dekorace z květů a plodů“.

V sobotu 11. září se jako bonus pro zájemce konala prohlídka botanické zahrady, historického parku a tropických skleníků Střední odborné školy Jarov pod vedením Eduarda Chvosty.

Zahradu zkrášlily tisíce květů a plodů v tradičních i nadčasových aranžmá. Podzimní dekorace z květů a plodů na vinici sv. Kláry nad Trojským zámkem symbolizovaly čas sklizně a hojnosti na panském dvoře. V Ornametální zahradě byla ztvárněna svatební hostina zasazená do selského dvora, která dále přecházela do výjevu

z venkovského stavení, kde se návštěvníci výstavy mohli zasnít na lavičce v předzahrádce nebo u postele plné voňavých květin. V rámci této tvůrčí práce vycházeli floristé a aranžéři ze zadaného tématu, jako by stavěli dekorace pro natáčení filmové či divadelní scény, vhodné také pro vytvoření kulís Hradozámeckých nocí. Některá aranžmá obsahovala i příběhy (např. otrávení Vávry jeho ženou Maryšou a uzavření příběhu nazdobenou rakví); završením této úžasné výstavy pak byla elegantní ikebana.

Je velká škoda, že výstava prací trvala jen do 19. září. Účastníci semináře do aranžování vložili mnoho úsilí a energie, ale především své zkušenosti a cit pro rostliny. Je třeba poděkovat všem aranžérům, ale největší dík patří zejména pořadatelům v čele s ředitelem Bohumilem Černým, Petrem Hoškem, Slávkem Rabušicem a mnoha dalším pracovníkům Botanické zahrady hl. m. Prahy v Troji, kteří se svého úkolu zhostili více než dobře.

Slávek Rabušic je podepsán i pod tradiční květinovou slavnost *Růže pro paní hraběnku*, která se konala na zámku v Kuníně od 25. 9. do 3. 10. 2021. Společně se studenty Střední zahradnické školy v Ostravě vyzdobil jednotlivé zámecké interiéry květinovými aranžmá v dobovém duchu. Tématem letošního ročníku byl *Rok osvícenecké šlechty – pocta hraběnce Walburze*. Jelikož hraběnka milovala z květin především růže, vytvořili floristé ve velkém zámeckém sále „růžovou zahradu“. Novinku představovaly noční prohlídky květinami ozdobených interiérů zámku.

Ing. Dagmar FETTEROVÁ
NPÚ, ÚOP v Brně
fetterova.dagmar@npu.cz

Krajina v rukou barokního člověka: lidé a krajina 16.–18. století na východě Čech

CHODĚJOVSKÁ, Eva a kol. *Krajina v rukou barokního člověka: lidé a krajina 16.–18. století na východě Čech*. Vydání první. Josefův: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, 2020. 425 stran. ISBN 978-80-88226-23-9.

Předkládaná knižní publikace autorského kolektivu pod vedením Evy Chodějovské prezentuje soubor textů přednášek a několik případových studií, které velmi podnětně krouží okolo pojmu krajina. Místo aby texty popisovaly krajinu samotnou, většinou představují buď okolnosti, které k jejímu formování přispívaly, nebo prostředky, kterými je možné ji objevovat. Kniha je rozdělena do několika tematických oddílů, v nichž se pokouší jak o obecnější pohled na dané téma, tak o zacílení na region východních Čech.

Hned v úvodu Eva Chodějovská přináší v oddíle *Cesty ke krajině* přehled různorodých pohledů na krajinu, jak je v uplynulých letech prezentovali autoři různého profesního zaměření. Umožňuje tak čtenáři, pro kterého je kulturní krajina novým tématem, zorientovat se v šíři této problematiky. Následující stať též autorky v oddíle *Krajina zvěčnělá* poukazuje na existenci významného pramene pro poznání krajiny, tedy starých map a vyobrazení. Řeší okolnosti jejich vzniku a funkce, ze kterých lze odvozovat také míru pravdivosti, případně zkreslení zachycených výjevů.

Další oddíl knihy nazvaný *Krajina kultivovaná: Šlechtic jako pečlivý hospodář* je rozdělen do několika kapitol různých autorů. Jiří Hrbek představuje vývoj držby půdy a na ni navazující způsoby hospodářského využití především v 17. a 18. století. Typologii a hierarchii raně novověkých šlechtických sídel jako další okolnost, která měla vliv na podobu krajiny v barokním období, prezentuje pojednání Radky Nokkala Miltové. Upozorňuje na rozdílný životní styl velkých vlastníků půdy dle jejich společenského postavení – na jedné straně šlechticů na různě vysokých postech ve správě království, na druhé straně hospodářů bez úřadu. Jejich různé životní potřeby se promítaly přímo do struktury využívaných a budovaných sídel, jako byl městský palác, venkovský zámek, zámek „na cestě“, lovecký zámček, nebo do úpravy jejich okolí.

Na tato pojednání obecnějšího rázu navazují kapitoly označené jako *Pohled z blízka: Významná dominia ve východních Čechách*. Jiří Hrbek, Jan Luštinec, Jiří Louda a Eva Chodějovská v nich popisují projevy nejrozličnějších přístupů správy panství přímo v regionu východních Čech. Věnují se především způsobům hospodářského využívání tří rozsáhlých majetkových celků, které po dobu několika stovek let patřily významným šlechtickým rodům: Valdštejnům, Harrachům a Morzinům. Zatímco Valdštejnům, ovládajícím Pojizeří, umožnily příznivé přírodní podmínky pro zemědělskou výrobu vybudovat dobře fungující prakticky soběstačný hospodářský systém, který dokázal financovat síť reprezentačních okrsků a duchovních i správních center, Harrachové a Morzinové v Krkonoších museli hledat způsoby, jak co nejefektivněji fungovat v drsném horském prostředí. Výsledkem byla typická hrázdná architektura sídel, menší množství sakrálních objektů i zakládání horských bud. Méně příznivé přírodní podmínky vedly Harrachy k zavádění řady hospodářských reforem pod vedením Františka Karla Swéerts-Sporcka. Morzinové zase vsadili na rozvoj řemesel, hutnictví a podporu prvních průmyslových provozů. I tato činnost se propsala do krajiny a její stopy jsou patrné dodnes. Jan Žižka, autor rozsáhlé publikace o fenoménu hospodářských dvorů v Čechách vydané v roce 2016, doplnil knihu o stať věnovanou funkci a architektuře těchto zásadních komponentů hospodářské činnosti v krajině východních Čech.

Další oddíl *Krajina utvářená: Krajina jako odraz estetického a duchovního cítění barokního člověka* opět zahrnuje obecnější kapitoly Markéty Holubové *Duchovní krajina českého baroka* a Evy Chodějovské *Česká barokní komponovaná krajina*, které velmi citlivě představují projevy každodenní zbožnosti barokního člověka a její vliv